

הרב משה ארנרניך שליט"א

ראש הכולל

חיוב עונה: חובה רגילה או עיקר הנישואין³²

מבוא

המשנה (כתובות מו: 33) קובעת את זכויות האב בבתו ואת זכויות הבעל באשתו. לאחר מכן מונה המשנה את חובות הבעל: "וחייב במזונותיה ובפרקונה וקבורתה".

ננסה לברר כאן האם חיוב עונה הוא חיוב רגיל הנובע מאישות כשאר החיובים המפורטים במשנה או שהיא אינה אחד החיובים אלא יסוד הנישואין שמהם נובעים חיובים אלה. עצם השמטת חיוב זה מהמשנה תומך בהשערה, שחיוב עונה לא נחשב לחיוב רגיל הנובע מהנישואין כשאר החיובים.

עונה דאורייתא או דרבנן

יש לברר, האם דין עונה תלוי בדין מזונות. היינו, האם למאן דאמר מזונות דאורייתא אף עונה דאורייתא, ולמאן דאמר מזונות דרבנן עונה דרבנן, או שיש מקום לחלק בין שני החיובים.

רבא (מז:): מביא ברייתא שלפיה מזונות דאורייתא. אולם, בסופה מופיעה דעה שממנה נראה שמזונות אינם דאורייתא:

רבי אליעזר בן יעקב אומר: 'שארה כסותה' - לפום שארה תן כסותה, שלא יתן לה לא של ילדה לזקנה ולא של זקנה לילדה. 'כסותה ועונתה' - לפום עונתה תן כסותה שלא יתן חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים.

הרמב"ם (אישות פרק יב הל' ב) פסק כתנא קמא של הברייתא, ולדבריו חיובי עונה, מזונות וכסות הם כולם מדאורייתא. שאר הראשונים³⁴, הסוברים שחיוב מזונות הוא מדרבנן מתבססים, לכאורה, על דעת ראב"י. יוצא, אם כן, שלדבריהם חיובי מזונות ועונה שניהם מדרבנן ורק כסות בלבד היא מדאורייתא.

אולם התוספות (מח: ד"ה ראב"י) מביאים את הסיפא של הברייתא, שממנה מוכח שגם לראב"י מזונות ועונה מדאורייתא:

מזונות מנין? אמרת קל וחומר: ומה דברים שאין בהן קיום נפש כך, דברים שיש בהן קיום נפש על אחת כמה וכמה! דרך ארץ מנין? אמרת קל וחומר: ומה דברים שלא נישאת עליהם לכתחילה אינו רשאי למנוע ממנה, דברים שנישאת עליהם לכתחילה אינו דין שאינו רשאי למנוע ממנה?

לפי זה תמהים התוספות מהו הבסיס לגמרא, שנוקטת בפשטות שמזונות דרבנן ותיקנום תחת מעשה ידיה³⁵.

השטמ"ק מיישב, שאנו מקבלים את ראב"י אך בלי הק"ו, כיוון שהוא לא הוזכר בגמרא. לפי זה יוצא, שאכן חיובי עונה ומזונות הם רק מדרבנן, וכן כתב הסמ"ג (לאוין פא).

הר"ן (יז. בדפי האלפס) מציע הסבר אחר למאן דאמר מזונות דרבנן:

ואפשר דדרשינן 'שארה' - זה קירוב בשר כדדריש לה רב יוסף בגמרא, ו'עונתה' - כמשמעה ו'כסותה' - דרשינן מיניה שלא ישמש מיטתו על גבי קרקע אלא במיטה מוצעת וכולה קרא לעונתה הוא דאתא וכן נראה דעת הרמב"ם על התורה³⁶.

לפי שיטה זו כל הפסוקים בתורה רומזים לעונה שהיא עיקר הנישואין, וחיוב עונה הוא מדאורייתא למרות שחיוב מזונות מדרבנן.

³² המאמר עובד על ידי הרב ניר ורגון, מתוך שיעור שהועבר בכולל "ארץ חמדה" בשנת תשס"א.

³³ כל המקורות מתייחסים למסכת כתובות אלא אם כן צוין אחרת.

³⁴ תוספות ע: ד"ה שהגיע זמן; רמב"ם עה"ת שמות, כא: ט; רא"ש, פרק ד סי' כד; פרק יג סי' ו; ר"ן, יז. בדפי האלפס, ד"ה ובגמ'.

³⁵ [הערת עורך: ע"י נח: "תיקנו רבנן מזוני עיקר..."]

³⁶ שמות, כא: ט.

הרמב"ן בספר הזכות³⁷ (כו: בדפי האלפס), לשיטתו, מסביר מדוע לשיטת רב הונא יש דין מורדת מתשמיש ולא ממלאכה:

ורב הונא דנקיט תשמיש דהוא ביטול עיקר הנישואין וצערו של איש בגופו וודאי לאפוקי כל דין שבממון אתיא.

גם המהרש"א (על התוספות, ע. ד"ה המדיר) מביין, ששיטת התוספות היא, שעונה דאורייתא על אף שמזונות דרבנן.

נראה, שהברייתא שהובאה בדברי התוספות, הסוברת שחיובי עונה ומזונות הם שניהם מדאורייתא, רומזת גם היא למרכזיות העונה בנישואין: "דברים שנשאת עליהם לכתחילה"³⁸.

שעבוד עונה לעומת שעבוד מזונות.

איתא במשנה (ע.):

"המדיר את אשתו מלהנות לו, עד ל' יום - יעמיד לה פרנס, יתר מכן - יוציא ויתן כתובה".

רש"י הבין, שההדרה 'מלהנות' כוללת תשמיש, ומתקשה משום כך, מדוע נותנים לבעל ל' יום. הרי המשנה (סא:) קבעה: "המדיר את אשתו מתשמיש המיטה – בית שמאי אומרים: ב' שבתות, ובית הלל אומרים: שבת אחת". כלומר, הזמן המקסימלי שנותנים לבעל שלא לשמש עם אשתו הוא שבועיים בלבד!

רש"י (שם, ד"ה המדיר) מיישב: "אין הנאת תשמישו נאסר עליה, דהא משועבד לה. הלכך בשביל תשמיש אין לנו לכופו להוציא וליתן לה כתובה".

מקשים התוספות (שם, ד"ה המדיר) על רש"י: הגמרא על אתר (ע.) מתקשה, כיצד יכול הבעל להדיר את אשתו ממזונות אם הוא משועבד לה. הגמרא מבססת את קושייתה על המשנה בנדירים (פה.) הקובעת, שכאשר אישה נודרת קונם על מעשה ידיה שמשועבדים לבעלה - נדרה לא חל. אם אכן פרוש רש"י צודק, שלשון 'הנאה' כולל תשמיש אלא שלא חל מחמת השעבוד, יכלה הגמרא להוכיח ממשנה זו עצמה שאין נדר יכול לחול על דבר משועבד. מכך מסיקים התוספות, שלשון "מלהנות לו" אינו כולל תשמיש אלא מזונות בלבד³⁹.

המהרש"א משיב, שלכאורה דברי רש"י מבוארים: כלומר, למרות שלשון 'מלהנות' כולל גם תשמיש, הגמרא הבינה מהמשנה, שהנדר חל רק על המזונות מפני שחיוב מזונות הוא מדרבנן ואילו שעבוד עונה מדאורייתא, ולכן לא חל הנדר. לכן הקשתה הגמרא דווקא מהמשנה בנדירים העוסקת בשעבוד מעשה ידים שהוא מדרבנן ואף על פי כן לא חל הנדר⁴⁰.

בעל הישועות יעקב (אבה"ע, סימן עו ס"ק ג) מתרץ את רש"י באופן אחר. הוא טוען, שאי אפשר להקשות מעונה למזונות מפני שעונה היא חוב על הגוף ומעשה ידים ומזונות הם חובות ממוניים. מסיבה זו האיש יכול להפקיע חיוב מזונות אם אמר הבעל "צאי מעשה יריך במזונותיך" במקרה שהאישה יכולה לספק לעצמה מזונות. וכן חיוב מעשה ידים פוקע מאליו אם האישה מכניסה לבעל שפחות. אך את חיוב העונה אי אפשר להפקיע בשום אופן.

מטעם זה כתב הט"ז (י"ד, סימן רלד ס"ק ג) שהכלל "קונמות מפקיעים מידי שעבוד" (נט:) תקף דווקא בשעבוד מעשה ידים משום שזה עניין של גוביינא, אבל לגבי תשמיש שהוא שעבוד הגוף אנו אומרים מיושם הכלל "אין אדם יכול להקדיש דבר שאינו שלו".

הרא"ה (מובא בשטמ"ק) תירץ מדוע הקשתה הגמרא ממעשה ידיים ולא מתשמיש: "שאני תשמיש דהיינו עיקר אישות". לפי זה

³⁷ בניגוד לעמדת הראב"ד, שם.

³⁸ ביטוי נוסף בחז"ל המבטא את מרכזיות העונה נמצא בשבת דף לג.: "א"ר חנן בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפיו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה".

³⁹ נראה שהירושלמי (כתובות פ"ז ה"א) הבין כרש"י ולכן הקשה מהמשנה מדוע שם במשנה אמרנו שהמדיר את אשתו מתשמיש יוציא אחר שבוע וכאן אחר ל' יום ותירץ שכאן מדירה מגופו ושם מדירה מנכסיו. נראה שלמסקנה הבין כדעת התוספות, שלשון ליהנות לו מוסבת רק על מזונות או שהעמיד אוקימתא שמדובר באופן שברור שהתכוון רק לנכסיו (כך פרשו הרמב"ן והריטב"א את תשובת הירושלמי).

⁴⁰ הריטב"א מציע לתרץ את קושיית התוספות, שהעדיפו להקשות ממשנה מפורשת לגבי מעשה ידים מאשר מדיוק לגבי עונה. ועוד תירץ שעדיף להקשות ממעשה ידים למזונות שדינם שווה ולא מעונה שמא שם הפקיעו הנדר משום פריה ורבייה. לפי זה יש לומר, שהריטב"א אינו רואה בתשמיש חיוב מיוחד יותר מאשר שאר החיובים של הבעל.

יש לומר שרש"י, כנראה, הבין, שחיוב עונה אינו באותו מישור כמו מעשה ידיים ומזונות אלא הוא עצם הנישואין. לכן אין ראייה מדין הנדר מול שעבוד הבעל לעונה לדינו מול שעבודו למזונות מפני שהם לא מעצם הנישואין אלא רק חובה הנלווית אליהם. לעומתו, התוספות סברו, כנראה, כמו הסמ"ג, שעונה ומזונות הם מדרבנן ויתרון חיוב העונה על הכסות הוא כמותי כמו יתרון חיוב המזונות על הכסות. אם יש יתרון לחיוב העונה, הוא איננו מהותי ובוודאי לא מהווה את עיקר הנישואין.

שעבוד למזונות מול שעבוד לעונה בדעת הרמב"ם.

הר"ן (לא: בדפי האלפס, ד"ה באומר לה) הביא את הרמב"ם (אישות פרק יב הל' כג):

המדיר את אשתו מליהנות לו, בין שפירש עד זמן פלוני בין שלא פירש אלא סתם - ממתנינים לו שלשים יום. אם תמו ימי נדרו או שלא תמו והתיר נדרו - הרי זה מוטב, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה. ובאותן הל' יום תהיה היא עושה ואוכלת ויהיה אחד מחביריו מפרנס אותה דברים שהיא צריכה להן יתר על מעשה ידיה, אם אין מעשה ידיה מספיקין לכל.

הר"ן מקשה מדוע הרמב"ם התעלם מקושית הגמרא כיצד יכול הבעל להדירה ממזונות וקביעתה שניתן להדירה דווקא אם אומר צאי מעשה ידיך למזונותיך.

מתרץ הר"ן, שהרמב"ם הוכרח לומר כן מפני שהוא פוסק, שקונמות מפקיעים מידי שעבוד (ערכין פרק ז הל' יד; מלוה ולוה פרק יח הל' ו-ז; עבדים פרק ח הל' טז). הסוגיה שמניחה שנדר לא מפקיע שעבוד היא לא אליבא דהלכתא, אלא לפי מי שסובר ש'קונם שאני עושה לפיך אין צריך להפ' ⁴¹, היינו שקונם לא מפקיע מידי שעבוד. מאידך, הסיבה, שאישה לא יכולה להפקיע את שעבוד מעשה ידיה בחיי הבעל, היא רק מפני שחזקו חכמים את שעבודו של הבעל, כדי שלא יצטרך לגרשה על כרחו, אבל חכמים לא חיזקו את שעבודה של האישה משום שמכל מקום היא מתגרשת בעל כרחה.

מקשה הלחם משנה על הר"ן: לכאורה, לדבריו, גם בעונה היה צריך הרמב"ם לסבור שהבעל יוכל להפקיע שעבוד. אך הרמב"ם (אישות פרק יד הל' ו) לא כתב כן ⁴²:

וכיצד מדירה? אם אמר לה 'תשמישי אסור עליך' או שנשבע שלא ישמש מטתו - לא נדר כלום, ואם נשבע - נשבע לשוא, מפני שהוא משועבד לה. אמר לה הנאת תשמישך אסורה עלי - הרי זה נדר ואסור לשמש, שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו.

פסקו זה מבוסס על הגמרא בנדרים (טו):

קונם שאני משמשך - הרי זה בכל יחל. והא משתעבד לה מן התורה, דכתיב: 'שארה כסותה ועונתה לא יגרע'. באומר הנאת תשמישך עלי, והא לא קא ניחא ליה בתשמיש, דאמר רב כהנא: תשמישי עליך - כופין אותה ומשמשו דשעבודי משעבדת ליה, הנאת תשמישך עלי - אסור דאין מאכילין לו לאדם דבר האסור לו.

הר"ן והרשב"א (שם) מתקשים בהבנת הגמרא: הרי גם אם יש שעבוד מן התורה, קונמות מפקיעים שעבוד ומדוע לא חל הנדר של הבעל?

ומתרצים: "דכי היכי דאמרין התם דאלמוה רבנן לשעבודה דבעל הכי נמי אלמוה רבנן לשעבודא דאישה". כלומר, חכמים חיזקו את שעבודה של האישה כך שהבעל לא יכול להפקיע את חיובו כלפיה.

אולם תשובה זו איננה מספקת לדעת הרמב"ם, הסובר שרבנן לא חיזקו את שעבוד האישה. שהרי, כאמור, הוא פוסק, שהבעל יכול לאסור את נכסיו בהנאה על אף שהוא חייב במזונותיה.

⁴¹ האבנ"מ (סי' עב אות ב) מציע, שהרמב"ם לא פסק את הסוגיה מפני שהיא מניחה שמזונות מדרבנן ולכן עשו חיזוק לשעבוד שהנדר לא יוכל להפקיעו כמו במעשה ידיים אך לדעתו, שמזונות דאורייתא לא עשו חיזוק וממילא מפקיע הנדר מידי שעבוד. עיקרון זה שעשו חיזוק דווקא בדבריהם מדוייק בדברי הרמב"ם נדרים יב, י"כ"כ הרשב"א דף ע: ד"ה כשהדירה כשהיא ארוסה: "אדרבה בשל דבריהם היה להם לעשות חיזוק יותר".

⁴² הלח"מ חילק בין חיוב מזונות שהוא ממון וניתן למחילה, ולכן הנדר מפקיעו, לבין חיוב עונה שאי אפשר להפקיעו במחילה או תנאי ולכן אי אפשר להפקיעו גם בנדר. דין זה עצמו שאי אפשר להפקיע עונה בתנאי יבואר לקמן. באבנ"מ (סי' עב אות ב) מציע מספר תירוצים אחרים: א) נדר על הנאת תשמיש לא מפקיע מפני שאינו חל אלא מדרבנן כיוון שהוא על דבר שאין בו ממש ואילו היה אומר הנאת גופי מתשמישך היה מפקיע כמו הדרה מנכסיו במזונות. ב) נדרים לא חלים על דבר מצווה כשחפץ הנאסר דהיינו גופו במקרה של עונה הוא המצווה.

לפי דברינו, יש לומר שהרמב"ם סבור, שעונה איננה שעבוד רגיל אלא היא עצם הנישואין ולא סתם שעבוד. לכן, על אף שהוא יכול להפקיע את חיוב המזונות על ידי נדר, אין הוא יכול להפקיע כך את חיוב העונה. זאת, משום שלא ייתכנו נישואין ללא עונה! ברוח זו כתב הרשב"א (שם, ד"ה ואמר רב כהנא):

ומסתברא דלאו משום מצווה בלבד קאמר, אלא משום שנשתעבדו זה לזה לכך שעל ידי כך עמדו ונישאו...⁴³

בהמשך מבאר הרשב"א, שהגמרא לא הקשתה כאן שמצוות לאו ליהנות ניתנו, משום שסברה שעיקר החיוב איננו מחמת המצוות אלא מחמת השעבוד. ראייה לדבר היא שהגמרא אומרת שגם האישה לא יכולה לנדור על העונה על אף שהיא אינה מצווה בכך. לעומת הרמב"ם והרשב"א, מי שאינו מבחין בין שעבוד הבעל למזונות לשעבודו לעונה, סובר שעונה היא חיוב רגיל שבא מחמת הנישואין ולא הנישואין עצמם.

קידושין בלא עונה

הגמרא (נו). מביאה ברייתא:

תניא: האומר לאשתו הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל - דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר: בדבר שבממון תנאו קיים.

רש"י סובר שדווקא בשאר וכסות אפשר להתנות, אך בעונה אינו יכול להתנות אפילו לר' יהודה. הטעם הוא (קידושין יט:): בדבר שבממון דניתן למחילה - הוי תנאו קיים, אבל עונה דצער דגופא הוא לא אתייהיב למחילה⁴⁴.

גם הרמב"ם (אישות פרק יב הל' ז'⁴⁴) סבור, שהבעל אינו יכול להתנות על חיוב העונה מפני שהוא אינו "דבר שבממון".

לעומתו, כתב הרמב"ן (ב"ב ככו: ד"ה הרי זו מקודשת ותנאו בטל):

ובדבר שבממון יכול הוא למחול, שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה, אבל בדבר שאינו של ממון לא, שהרי הן עיקר נישואין של תורה ואינן לחצאין.

אין הרמב"ן מנמק את חוסר היכולת להתנות בכך שחיוב העונה אינו דבר של ממון, כרש"י והרמב"ם, אלא משום היותו עיקר הנישואין. בזאת הרמב"ן לשיטתו דלעיל בעניין חיוב שאר כסות ועונה מדאורייתא, וכן בעניין מורדת ממלאכה ומתשמיש כפי שהתבאר.

בניגוד לגישות אלה, קובע הירושלמי (ב"מ פ"ז ה"ז), שעונה היא תנאי של ממון לכל דבר:

תני: כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאי ממון - תנאו קיים, תנאי שאינו של ממון - תנאו בטל. כיצד? אמר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה - הרי זו מקודשת. שאם מתי לא תהא זקוקה לייבום - הרי זו מקודשת ותנאו בטל.

הירושלמי מביא את חיוב העונה כאחת הדוגמאות לדבר שבממון, שבהם התנאי קיים. רק תנאי לפטור מן היבום בטל. הריטב"א (קידושין יט:): מביא דברי ירושלמי אלה ומסביר שהנאת הגוף כממון⁴⁵.

מתן רשות בעונה

הגמרא (סב). שואלת, כמה זמן מותר לתלמיד חכם לצאת ברשות⁴⁶. מעיקר הדין, יכול אדם לצאת ברשות כמה שירצה, אלא

⁴³ המשנה למלך (אישות פרק ו הל' י) מתקשה בדברי רש"י שהרי בפרק החובל משמע שוודאי יכולה למחול על צער ואפילו על ראשי אברים מותר אם לא משום פגם משפחה. ועוד שמפורש בכתובות סא: , שיכולה לתת לבעל רשות ליבטל מעונה. המל"מ מיישב על פי גירסה אחרת ברש"י, שכוונת רש"י היא שכיוון שהוא צער הגוף לא סביר שכוונת האישה הייתה למחילה אלא לביטול הדין ולכן בטל. לגבי מתן רשות הסביר המל"מ שאין זו מחילה שמפקיעה את החוב לחלוטין אלא זו רק אי-תביעה זמנית שבכל רגע יכולה לחזור ממנה.

⁴⁴ וכן כתב שם, פרק ו הל' י.

⁴⁵ מחלוקת זו הובאה בדברי המשנה למלך, שם. הוא מוסיף שמלבד הריטב"א, גם המהרי"ק (שורש י) כתב כן בשם רבנו תם ושכן כתב המרדכי.

⁴⁶ התוספות (ד"ה אלא אורחא) מביאים בשם ר"י, שהגמרא שואלת לגבי פועלים, שהרי תלמידי חכמים מותרים אפילו שלא ברשות לצאת לל' יום ולחזור יום

שהגמרא שואלת כיצד היא דרך ארץ. רב פוסק שמותר לו לצאת למשך חודש לסירוגין, היינו חודש בחוץ וחודש בבית. לעומתו, סבור ר' יוחנן, שאחרי כל חודש שיוצא - צריך הבעל להיות בבית חודשיים.

הרא"ש (פרק ה ס"ב) מתקשה, שהרי בהמשך הגמרא (סב): מסופר על תלמידי חכמים שיצאו לפרק זמן ארוך הרבה יותר. מתוך הראב"ד: "לפי שהיה תורתן אומנותן לא חשו לאורחא דמילתא"⁴⁷.

הבני אהובה (אישות פרק יז הל' ב) תמה: מדוע הביא הטור (אבה"ע סימן עו) הלכה זו בשם הראב"ד, הרי זו גמרא ערוכה שתלמידי חכמים היו יוצאים מביתם לפרק זמן ארוך⁴⁸? הוא מיישב שהטור בשם הראב"ד בא להשמיענו, שמה שנאמר בגמרא אינו אלא למי שתורתו אומנותו.

אולם הבנת הרמ"א בשו"ע (שם, סע' ה) היא, שמדובר על כל מי שלומד: "ואם נותנת לו רשות תלמיד חכם יכול לילך בכל מה שתתן לו רשות"⁴⁹. אם כן, מהו החידוש של הראב"ד?

הבני אהובה מסביר, שניתן היה לחשוב שהסיפורים בגמרא עוסקים דווקא במצב שהיה הסכם מתחילת הנישואין, אך אם כנסה סתם ורק אחר כך נותנת לו האישה רשות – זה לא יועיל, כמו שאינה יכולה לבטל כתובתה - קמ"ל שיכולה לתת לו רשות גם לאחר הנישואין.

אמנם הסברו זה של בעל הבני אהובה קשה: כיצד מועילה רשות, הרי פסקנו כר' יהודה (אליבא דרש"י ודלא כירושלמי), שאף על פי שיכול להתנות על מזונות, אינו יכול להתנות על העונה משום שאי אפשר למחול⁵⁰?

הוא מעלה אפשרות ליישב:

דאף דיכולה למחול - היינו בזמן רב או מעט, אבל לומר שיהיה מחול כל זמן שהיא תחתיו לא, דאם כן עיקר האישות לבטלה.

בסופו של דבר הוא דוחה תירוץ זה, כיוון שדוחק לומר שמה שאמרה הברייתא, שאי אפשר להתנות על עונה, הוא דווקא לתמיד אך לזמן מותר. אלא על כרחנו יש לחלק בין מחילה למתן רשות. דהיינו, במתן רשות יכולה בכל רגע לחזור בה מהסכמתה, אך אינה יכולה למחול לגמרי על חובת הבעל⁵¹.

מכל מקום, עולה מדבריו, שהוא הבין שעונה היא עיקר הנישואין. לכן היה עולה על הדעת, שאפילו מתן רשות לא יועיל בה. מתוך הבנה זו הוא הציג, שהטעם שלא מועיל תנאי בעונה הוא משום שזה מבטל את עיקר הנישואין.

ייתכן, שניתן לישב על פי דבריו את מחלוקת התלמודים דלעיל: הירושלמי, הסובר שניתן להתנות על עונה מדבר על מקרה שהתנה שתתן לו רשות תמיד לבטל עונה⁵². הבבלי, הסובר שאין להתנות על חיוב עונה, דיבר על מחילה גמורה שאי אפשר לחזור ממנה. אולם, אם כן יהיו אלה לעולם קידושי ספק כיוון שתמיד תוכל האישה לחזור בה ואז לא יתקיים התנאי והקידושין בטלים.

סיכום

בחנו כאן את מעמדו של חיוב העונה לעומת שאר חיובי האישות במספר סוגיות מפתח: מקור דין עונה – מדאורייתא או מדרבנן, השעבוד שהוא יוצר - שעבוד ממוני או שעבוד הגוף ויכולת הפקעתו בנדר, במחילה ו/או במתן רשות.

אחד מדין המשנה (סא): כל שכן ברשות. יש לציין, שרוב הראשונים לא פירשו כך.

⁴⁷ התוספות (שם) מחלקים, שאותם נשים הסכימו בלא פיתוי ונישאו על דעת כן. באופן זה מותר אפילו שיעור זמן ארוך.

⁴⁸ [הערת העורך: לא ברורה כל כך קושייתו. הרי מבואר ברא"ש, שהחידוש הוא שלא צריך לחוש לאורחא דמילתא].

⁴⁹ עיין בב"ש (סימן עו ס"ק יא), שהסביר שהרמ"א הבין, שלמרות שהראב"ד מתיר רק כמי שתורתו אומנותו - כיוון שאנו פוסקים שמותר לצאת אפילו בלא רשות לשם תלמוד תורה לב' וג' שנים בוודאי שההיתר הוא בכל תלמיד חכם.

¹⁸ [הערת העורך: הקושיה מבוססת על ההנחה שהסיבה שניתן להתנות לדעת ר' יהודה בדבר שבממון היא משום שזה ניתן למחילה (עיי' רש"י, קידושין יט:; ד"ה דבר שבממון)].

⁵¹ כעין זה חילק גם המל"מ הנ"ל (לעיל הערה).

⁵² [הערת העורך: מפורש בירושלמי שעונה הוא דבר שבממון כמו שאר וכסות וממילא אפשר להתנות עליו בכל אופן. לכן, לכאורה, אי אפשר לישב שמדובר רק בהתנייה של מתן רשות].

מתוך סוגיות אלו ראינו, שהראשונים מתחלקים בשאלה זו לשלוש סיעות מרכזיות:
 א. הריטב"א (לגבי תנאי ומחילה) והסמ"ג, הסבורים שעונה דרבנן, הסיקו, שחיוב העונה הוא חיוב ככל החיובים, בדומה למזונות.

ב. רש"י והרמב"ם סברו שהוא חיוב חזק יותר. השעבוד הוא לא רק ממוני אלא שעבוד הגוף, ולכן נדרים אינם מפקיעים אותו. כך אנו מוצאים גם בדברי האחרונים (ישועות יעקב והט"ז).

ג. התברר, כי הרמב"ן סבור, שעונה היא עיקר הנישואין וזהו היסוד המברר את השוני בינה לבין שאר החיובים. דבר זה בא לידי ביטוי בשלושה תחומים.

1. חיוב עונה הוא מדאורייתא, בעוד מזונות וכסות הם רק מדרבנן.
2. במרידה ממלאכה, בניגוד לתשמיש, לא מופעל דין מורדת, משום שמלאכה איננה עיקר הנישואין.
3. לא ניתן להתנות על חיוב העונה, מפני שהוא עיקר הנישואין.